

***Тема № 2. Поняття
злочинного
діяння. Вина й
осудність.**

- * 1. Ознаки злочинного діяння.
- * 2. Класифікація злочинних діянь.
- * 3. Форми вини.
- * 4. Поняття неосудності.
- * 5. Поняття обмеженої (зменшеної) осудності.

* щодо кожної із країн

* *Англія*

** Поняття злочинного діяння в кримінальному праві зарубіжних країн визначається або нормативно (безпосередньо в законодавстві), або доктринально (в працях вчених-криміналістів).*

Вирішення питання про визначення злочину в кримінальному праві країн англосаксонської системи права є складним. Це перш за все пов'язано з тим, що *немає і ніколи не було законодавчого визначення поняття "злочин" в Англії*. Воно по-різному формулювалося в судових рішеннях, які виносилися в різний час стосовно до конкретних справ. На думку англійських юристів, неможливо виробити таке визначення, яке б охоплювало всі дії (або бездіяльність), що носять кримінальний характер. У англосаксонській кримінально-правовій теорії дається формальне визначення злочину як *протиправного і караного діяння*.

При цьому статути, прийняті парламентом, акти делегованого права, судові рішення є правовою підставою визнання діяння злочином.

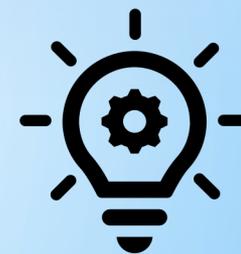
В англійському кримінальному законодавстві *визначення поняття злочину не існує*. Натомість, чисельні визначення цього поняття містяться у кримінально-правовій доктрині (У. Блекстоун, Дж. Стіфен та інші).

Під злочином розуміється дія (іноді бездіяльність), яка згідно зі статутним або загальним правом становить собою зло для суспільства і внаслідок цього карається державою при здійсненні кримінального провадження

Злочинні діяння, відповідальність за які передбачена англійським правом, можна класифікувати за кількома критеріями.

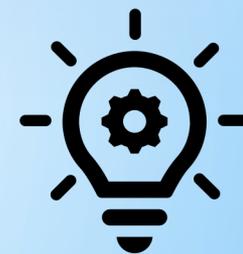
- За джерелом походження розрізняють **злочини, передбачені загальним правом** (просте та тяжке вбивство, напад, посягання на суспільну мораль тощо), та **злочини, які визнаються такими за статутним правом** (згвалтування, крадіжка, тероризм, шахрайство тощо).
- Відповідно до ступеню тяжкості вирізняються **тяжкі** та **нетяжкі злочини**. Згідно з Законом про тяжкі злочини (2007) до першої групи в Англії та Уельсі належать злочинні діяння, які за станом на час здійснення судового провадження у справі: 1) значилися її ч. 1 Додатку 1 до вказаного Закону; 2) виходячи обставин конкретної справи, визнаються судом достатньо тяжкими, що відповідає цілям провадження. У ч. 1 Додатку 1 Закону **тяжкими**, зокрема, визнаються злочини, пов'язані з наркоторгівлею, торгівлею людьми та зброєю, проституцією, дитячою порнографією, озброєними нападами, відмиванням грошей, шахрайством, бюджетною та фінансовою системою, корупцією й хабарництвом, підробкою грошей, вимаганням, інтелектуальною власністю, навколишнім середовищем тощо.

■ Раніше за матеріальним критерієм злочинні діяння поділялися на *фелонії* (тяжкі злочини) та *місдімінори* (менш серйозні діяння). Однак із прийняттям у 1967 р. Закону про кримінальне право цю градацію було скасовано.

■ У той же час у Законі про кримінальне право 1967 р. був запроваджений *розподіл злочинів за процесуальним критерієм* – на *арештні* та *не арештні*. До перших належать злочини, відповідальність за які передбачена законом, або за вчинення яких особі, що раніше не притягувалася до відповідальності, може бути призначено покарання у виді *5-ти й більше років позбавлення волі*, а також *замах на вчинення таких злочинів*. Законом передбачена можливість здійснення без відповідного ордеру арешту особи, стосовно якої є мотивовані підозри в тому, що вона вчинила або збиралася вчинити злочин цієї категорії або була присутня при його вчиненні. Усі *інші злочинні діяння вважаються не арештними*.

Відносно арештних злочинів встановлені особливі правила виробництва арешту, що дозволяють *затримувати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за відсутності судового рішення, введені обмеження на звільнення під заставу* та ін. Приналежність злочину до тієї чи іншої групи враховується при вирішенні питань про співучасть, відповідальності за неповідомлення і т.д.

■ Залежно від того, на що посягає діяння, вирізняють злочини **проти особи** (доведення до самогубства, залишення в небезпеці, отруєння, тілесні ушкодження тощо), злочини **проти власності** (крадіжки, вимагання, шахрайство, знищення майна), злочини **проти суспільних доходів** (ухилення відсилати податків, кредитне шахрайство); **терористичні злочини** (підбурювання до терористичного акту, підготовка терористичних актів, тренування осіб для вчинення терористичних актів тощо); злочини **проти навколишнього середовища** (придбання або збут небезпечних речовин, полювання на заборонені види тварин) тощо.

■ З огляду на підстави кримінальної відповідальності, вирізняють **злочини, для яких обов'язковим є встановлення наявності об'єктивної та суб'єктивної ознак, та злочинні діяння суворої відповідальності.**

В англійській кримінально-правовій доктрині відсутня *категорія складу злочину як певної теоретичної конструкції, котра має свої ознаки.* Утім, судовою практикою та теорією вироблено підхід про необхідність додержання принципу при відправленні правосуддя, відповідно до якого **дія не є злочином, якщо немає винного наміру на її вчинення.** Звідси випливає, що для притягнення особи до кримінальної відповідальності **обов'язковим є встановлення об'єктивного та суб'єктивного елементів вчиненого.** За їх відсутності вчинене не може тягти кримінальну відповідальність, адже вважається, що тоді воно не є злочином.

Загальним принципом кримінального права країн англосаксонської системи права є вироблене спочатку англійської судовою практикою і доктриною вимога про те, що *ніхто не може бути засуджений за злочин, якщо не доведено наявність двох елементів – матеріального (фізичного) і психічного.*

Матеріальний елемент включає в себе вчинення діяння, забороненого кримінальним правом, а також обставини вчинення діяння і його наслідки, якщо вони вказані у відповідній нормі права. Діяння найчастіше відбуваються у формі дії, рідше – у формі бездіяльності.

Психічний елемент злочину, по суті, – вина. Тільки таке протиправне діяння, яке скоєно винно, може бути визнано злочином. При цьому діяння повинно бути скоєно добровільно. В англійському законодавстві визначення вини та її форм немає. Однак в законі і судовій практиці переважає згадка **трьох форм провини:**

- 1) наміри;
- 2) необережність;
- 3) недбалість.

Ці поняття є мінливими, тому що базуються на прецедентах.

Під *об'єктивним елементом* ("винна дія") розуміється дія або бездіяльність, яке карається згідно зі статутним або загальним правом. Його дефініція дається в законодавчих актах або судових рішеннях. Так, наприклад, за ст. 20 Закону про злочини проти особи (1861) особа є винною за заподіяння тілесних ушкоджень за допомогою зброї або без неї, якщо вона незаконно та маючи злий намір нанесла поранення або тілесне ушкодження будь-якої тяжкості іншій особі за допомогою зброї або без неї чи будь-якого іншого інструменту. У наведеному положенні *actus reus* (діяння, матеріальний елемент) розглядуваного злочину визначається за допомогою вказівки, власне, на дію у формі нанесення тілесних ушкоджень та певні наслідки – тілесні ушкодження будь-якого ступеню тяжкості. *Actus reus* може характеризуватися вказівкою лише на певну дію. Рідше *actus reus* виявляється у формі бездіяльності.

Другим обов'язковим елементом, без якого діяння не може бути визнано злочином, є *mens rea* ("винний розум"), під яким прийнято розуміти стан розуму обвинуваченого під час вчинення ним фізичного діяння, яке становить *actus reus* певного злочину. У англійській кримінально-правовій доктрині не існує загального поняття вини та її форм. Проте, у ній усталеною є позиція, що *mens rea* злочину виявляється у намірі вчинити діяння або спричинити певні наслідки або недбалості щодо діяння та наслідків. У законодавстві визначення цих понять не наводиться – вони тлумачаться в судових рішеннях.

У багатьох нормах статутного права, які передбачають відповідальність за певні види злочинних діянь, містяться вказівки на той чи інший вид *mens rea*. Так, наприклад, лише **наміром** характеризується *mens rea* діянь, передбачених *Законом про статеві злочини (2003), завдання тяжких тілесних ушкоджень* тощо.

Значна кількість злочинних діянь може вчинятися **як із наміром, так і через недбалість**. До таких злочинів належить *знищення або пошкодження майна, надання недостовірної інформації для отримання ліцензії, залишення в небезпеці дитини та інші*. Деякі злочинні діяння можуть вчинятися лише через **недбалість**, наприклад, недбале водіння.

Серед діянь, які визнаються злочинами за загальним правом, лише наміром характеризується *mens rea* умисного вбивства. У той же час неумисне вбивство може вчинятися тільки через недбалість. При цьому судовою практикою вироблено позицію, відповідно до якої не будь-яка, а лише груба недбалість при неумисному спричиненні смерті тягне настання кримінальної відповідальності.

В англійському кримінальному праві особа, яка вчинює злочин через необережність, має меншу ступінь вини, ніж у випадках, коли вона діє з наміром.

Більшість недбалих злочинних діянь належить до сфери статутного права. При цьому, як правило, у законі вони формулюються як певна бездіяльність, оскільки мета таких норм полягає в тому, щоб стимулювати винну особу до вчинення позитивних дій, вироблення бажаної із огляду на закон поведінки.

■ Останнім часом в англійському кримінальному праві збільшилася кількість *злочинів так званої суворої відповідальності*, за якої для притягнення особи до відповідальності немає необхідності доказувати її *mens rea* у формі наміру, необережності або недбалості. Більшість злочинів суворої відповідальності передбачена *статутним правом*. При цьому у деяких випадках законодавство чітко закріплює сувору відповідальність, а в інших – суди самостійно мають вирішувати питання про застосування до статутних злочинів конституційного принципу, згідно з яким відсутність вини виключає кримінальну відповідальність. *Прикладами злочинів суворої відповідальності є деякі транспортні порушення, звалтування та статеві зносини з особою, яка не досягла 13-річного віку тощо.*

■ У загальному праві до цієї категорії злочинів належать так звані *паблік ньюсенс*, тобто діяння, які *посягають на здоров'я, безпеку та добробут суспільства в цілому*. Слід зазначити, що в англійському кримінальному праві ставлення до злочинів суворої відповідальності є неоднозначним.

Із одного боку, існування суворої відповідальності полегшує засудження особи й з огляду на це, має певні економічні переваги, оскільки прискорює процес кримінального провадження у справі. Із іншою боку, існування суворої відповідальності надає *можливість засудження особи без доказування її вини*.

Англійській кримінально-правовій доктрині *невідоме таке поняття*, як *"суб'єкт злочину"*.

За англійським кримінальним правом суб'єктом злочину можуть бути як *фізичні особи*, так і *корпорації*.

Ознаками фізичної особи як суб'єкту злочину є *досягнення віку кримінальної відповідальності* й *осудність*.

Згідно з ч. 50 Закону про дітей та підлітків (1933) дитина, яка *не досягла 10-річного віку*, не може бути визнана винною у вчиненні злочину. Така мінімальна вікова межа для притягнення особи до кримінальної відповідальності була встановлена відповідно до змін, внесених Законом про дітей та підлітків (1963); до того часу вік кримінальної відповідальності становив *8 років*.

Одним її критеріїв визнання фізичної особи суб'єктом злочину є *її осудність*. Щоправда, визначення цього поняття не міститься ані в загальному, ані в статутному праві. Оскільки осудність протиставляється неосудному стану, уявлення про неї безпосередньо впливає з *поняття неосудності*, яке було вироблено судовою практикою ще в середині XIX ст. у справі Макнатена й застосовується до цього часу.

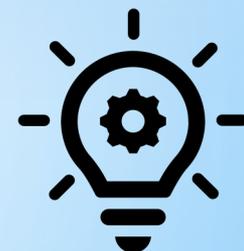
Відповідно до обставин зазначеної справи 20 січня 1843 р. Деніел Макнатен вистрелив у Едварда Драммонда, котрий через декілька днів помер від отриманих поранень. Макнатена було визнано невинуватим у злочині, оскільки, як було встановлено, у момент вчинення вказаних дій він перебував у неосудному стані. У рішенні Палати Лордів із приводу цієї справи були сформульовані вихідні положення щодо правового визначення осудності, відомі як "*Правила Макнатена*": Кожна особа презюмується осудною й достатньо розумною для того, щоб відповідала за вчинені нею злочини, якщо не буде доведено інше; для звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі її неосудності має бути доведено, що в момент вчинення діяння вона страждала на такий розлад свідомості, викликаному хворобливим розумовим станом, за якого не розуміла природи й сутності вчинюваних нею дій, а якщо й розуміла, то не усвідомлювала, що вони є протиправними. Таким чином у контексті Правил Макнатена для визнання особи неосудною під час вчинення діяння вплив хвороби на її свідомість має бути таким, за якого вона не здатна розуміти природи і якості своїх діянь, а якщо й здатна, то не усвідомлює їх протиправності.

Отже, **кримінально-правова осудність** в англійському праві становить собою такий психічний стан особи, за якого вона розуміє природу та властивість вчинюваного нею діяння, а також усвідомлює його протиправність.

Слід відрізнати також **інтоксикацію**, тобто стан, викликаний вживанням алкоголю або наркотиків. В англійській судовій практиці вирізняють стан **інтоксикації, до якого особа сама себе довела, і мимовільну інтоксикацію**. У справах про злочини, вина яких характеризується лише наміром, стан алкогольного або наркотичного сп'яніння може виключати наявність відповідного наміру при вчиненні діяння і, виходячи з цього, бути підставою для звільнення від кримінального переслідування.

 Мимовільна інтоксикація має місце у випадку примусового приведення особи, тобто проти її волі або з ігноруванням її волі, до стану алкогольного або наркотичного сп'яніння. Особа, котра, перебуваючи в такому стані, вчинила діяння, яке містить ознаки злочину, має право розраховувати на звільнення від кримінальної відповідальності на підставі інтоксикації, якщо в той момент внаслідок впливу алкоголю або наркотичного засобу вона не могла керувати своєю поведінкою.

 СИИА

У законодавстві США й американській кримінально-правовій доктрині, незважаючи на відсутність єдиної дефініції поняття злочину, превалює *формальний підхід до його визначення*.

Із позиції формального підходу в теорії **злочин** часто визначається як *винна дія, спрямована на порушення кримінального права (статутного або загального), вчинена за відсутності підстав для захисту, яка карається законом як фелонія (тяжкий злочин) або місдімінор (мени тяжке діяння)*. Проте, у доктрині зустрічаються й прагматичні та змішані визначення цього поняття. Згідно з прагматичним підходом, *злочином є поведінка, яка суперечить добробуту суспільства*.

Відповідно до п. 1.04 МКК США **злочин** становить собою *посягання, яке визначається цим Кодексом або будь-яким іншим статутом штату, якщо за нього може бути винесений вирок у виді смертної кари або позбавлення волі*

Незважаючи на таке запропоноване легальне визначення злочину, у кримінальних кодексах штатів розглядуване поняття інтерпретується по-різному.

За американським кримінальним правом усі кримінально-карані правопорушення поділяються на **злочини** та **незлочинні порушення (кримінальні проступки)**.

Останні відрізняються від злочинів, **по-перше**, *видами та мірою покарання, яке може бути за них призначено*. Щоправда, залежно від штату кримінальні проступки караються по різному. Так, наприклад, в Алабамі за нього може бути призначено покарання у виді позбавлення волі до 30 днів. У КК Аляски, під кримінальним проступком розуміється незлочинне правопорушення, яке карається штрафом, і за яке не може призначатися позбавлення волі або інше покарання. Згідно з КК Флориди за кримінальний проступок не може призначатися жодне інше покарання, окрім штрафу, конфіскації майна, або може накладатися цивільне стягнення. **По-друге**, засудження за кримінальний проступок тягне інші правові наслідки – особа не піддається тим обмеженням її дієздатності, якими супроводжується засудження за злочин.

Відповідно до цього критерію у переважній більшості юрисдикцій усі злочини поділяються на **фелонії** та **місдімінори**.

У ст. 1.04 МКК США пропонується поділ злочинів на *фелонії, місдімінори та дрібні місдімінори*.

■ При цьому зазначається, що злочин є *фелонією*, якщо його позначено таким чином у кодексі, і якщо засудженим за нього особам може бути призначено покарання у виді смертної кари або позбавлення волі на строк, який, без продовження, перевищує один рік.

■ Під *місдімінором* розуміється злочин, позначений таким чином у кодексі або іншому прийнятому після кодексу статуті.

■ *Дрібний місдімінор* становить собою злочин, який позначено таким чином у кодексі або іншому статуті, і якщо засудженим за нього особам може бути призначено покарання у виді позбавлення волі на строк менше одного року.

■ Крім того, МКК США вирізняє *посягання*, під яким розуміється порушення, позначене таким чином в кодексі або іншому законі, або якщо при засудженні за нього особі може бути призначено покарання лише у виді *штрафу або штрафу із конфіскацією майна або цивільно-правове стягнення*.

У кримінальному законодавстві деяких штатів міститься визначення лише однієї категорії злочинів, виходячи з чого діяння, які до неї не входять, є злочинами іншої категорії. Так, наприклад, у КК штату Массачусетс визначено, що фелонією є злочин, караний смертю або позбавленням волі у в'язниці штату, усі ж інші злочини є місдімінорами.

Так, наприклад, у КК Аризони, КК Флориди, КК Вірджинії під злочином розуміється *місдімінор або фелонія*. У КК Айдахо, КК Оклахоми, КК Каліфорнії злочин визначається як *дія або бездіяльність, які порушують закони, що їх забороняють, і внаслідок засудження за які призначається одне з таких покарань: смерть, позбавлення волі, штраф, звільнення з посади, заборона обіймати певні посади, які користуються повагою, довірою або приносять прибуток*. Згідно з КК Монтани злочин становить собою *діяння, за яке передбачено покарання у виді смерті або позбавлення волі, або штрафу*. Подібні визначення містяться в КК Айови, Вашингтона та деяких інших штатів. Разом із тим у КК деяких штатів взагалі не міститься визначення поняття *злочину*.

Отже *легальними ознаками злочину* є а) діяння; б) суперечність такого діяння певним законодавчим приписам, які забороняють його вчинення; в) кримінальна караність. Поряд із тим у юридичній літературі та судовій практиці до обов'язкових ознак злочину також відносять такі: г) шкода, яка спричиняється його вчиненням, д) наявність суб'єктивної ознаки; е) причинність; ж) співпадіння із необхідним *mens rea*.

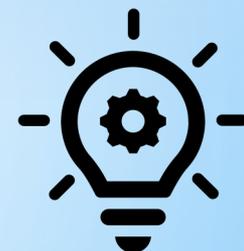

Діяння, яке в доктрині традиційно називається *actus reus*, або матеріальний елемент, може виявлятися *в дії або бездіяльності*.

Суперечність діяння певним законодавчим приписам, які забороняють його вчинення, означає, передусім, те, що жодна поведінка не може визнаватися злочинною за відсутності в законодавстві відповідного положення, на підставі якого вона визнається такою. Так, п. 1 ст. 1.05 МКК США передбачає, що *жодна поведінка не є посяганням, якщо вона не є злочином або порушенням за цим кодексом або іншим статутом певного штату*. Подібне положення міститься й у КК більшості штатів.

Розглядувана ознака передбачає і *заборону зворотної дії кримінального закону*. Це означає, що діяння, стосовно якого в статуті запроваджена заборона й передбачено покарання, вчинене до моменту набрання законної сили таким статутом, не може визнаватися злочином.

Ознака *кримінальної караності* виявляється в тому, що визнання діяння злочинним завжди супроводжується встановленням у статуті певного покарання, яке має призначатися особі за його вчинення.

За американським кримінальним правом, окрім іншого, злочин характеризується *певним суб'єктивним ставленням особи* до вчинюваних нею діянь та їх наслідків.

МКК США загального визначення поняття *винності* не містить. Разом із тим у ст. 2.02 цього документу зазначено, що за винятками, передбаченими цим кодексом, особа вважається невинуватою у вчиненні посягання, якщо вона не діяла *з метою, завідомо, необачливо, необережно*, залежно від того, що вимагається стосовно кожного матеріального елементу посягання.

Відповідно до МКК США діяння вважається вчиненим *із метою*, якщо:

- а) *метою особи, яку вона усвідомлює, є певна поведінка й спричинення певного результату* (у випадках, коли матеріальний елемент злочину включає характер і результат поведінки); і
- б) особа усвідомлює наявність певних обставин або сподівається, що вони існують (у випадках, коли матеріальний елемент включає наявність певних обставин при вчиненні діяння).

Особа діє *завідомо* щодо матеріального елементу посягання, якщо:

- а) у випадку, коли цей *елемент включає певний характер її поведінки або супутні обставини, вона усвідомлює*, що її поведінка має такий характер, або що такі обставини існують; і
- б) у випадку, коли зазначений елемент включає результат поведінки особи, вона усвідомлює, що її поведінка майже точно спричинить такий результат.

Необачність щодо матеріального елементу посягання означає, що особа **свідомо ігнорує суттєвий і невиправданий ризик**, який існує чи виникає внаслідок її поведінки. Цей ризик повинен сягати такого характеру та ступені, за яких із урахуванням характеру й мети поведінки діючої особи, а також обставин, які їй відомі, виявлене нею ігнорування такого ризику становить собою грубе відхилення від стандарту поведінки, якого на місці діючої особи дотримувалася би законослухняна людина.

Вважається, що особа діє з **необережністю**, якщо вона **повинна усвідомлювати суттєвий і невиправданий ризик** того, що певний матеріальний елемент існує або виникає внаслідок її поведінки. При цьому ризик повинен сягати такого характеру та ступені, за яких із урахуванням характеру й мети поведінки особи, а також обставин, які їй відомі, виявлене нею не усвідомлення становить собою грубе відхилення від стандарту поведінки, якого на її місці дотримувалася б розумна людина.

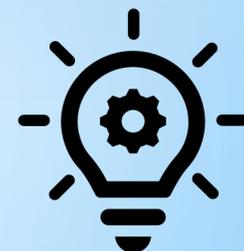
Подібне визначення форм винності міститься й у КК багатьох штатів. Проте існують й інші підходи. Слід зауважити, що чіткі критерії відмежування необачності від необережності в американському, так само, як і в англійському кримінальному праві відсутні.

У США до кримінальної відповідальності можуть притягатися як *фізичні*, так і *юридичні особи*.

Основними ознаками *фізичної особи* як суб'єкту злочину є досягнення *віку* кримінальної відповідальності та *осудність* – у переважній більшості штатів. Проте окремі злочинні діяння можуть вчинюватися лише певними особами, ознаки яких або безпосередньо закріплені в нормі, яка передбачає відповідний злочин, або впливають з характеру злочину.

Виходячи зі ст. 4.10 МКК США особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо на момент вчинення посягання вона *не досягла 16 років, а в деяких випадках і 17 років*. *Мінімальний вік* кримінальної відповідальності законодавчо закріплений у багатьох юрисдикціях і відзначається різноманітністю.

Так, відповідно до КК Каліфорнії особа, яка не досягла **14-річного віку**, вважається нездатною вчинити злочин, за винятком випадків, коли буде доведено, що на момент вчинення злочину вона усвідомлювала його протиправність. У КК штату Нью-Йорк загальний вік кримінальної відповідальності встановлено на рівні **16 років**, але за деякі визначені види злочинів (вбивство, викрадення людини, статеві злочини та деякі інші) особа може притягатися до кримінальної відповідальності, починаючи з **13-річного віку**. У кримінальному законодавстві деяких штатів мінімальний вік кримінальної відповідальності *або взагалі невизначений*, наприклад, у штатах Аляска, Флоріда, Айова, Мен, або закріплено, як, наприклад, у КК Алабами, *що особа не може переслідуватися в кримінальному порядку як доросла*, якщо на момент вчинення злочину вона *не досягла 14 років*. В Орегоні цей вік дорівнює **12 рокам**.

У тих випадках, коли вік кримінальної відповідальності законодавчо не закріплений, або в статутному праві не врегульовані певні питання, пов'язані зі звільненням від кримінальної відповідальності особи через її молодий вік, застосовуються положення *загального права*. За американським загальним правом особа може притягатися до кримінальної відповідальності, починаючи з **7 років**. Вважається, щодо цього віку особа через свою розумову незрілість не може сформувати *mens rea*.

На федеральному рівні та в переважній більшості штатів **стан неосудності** під час вчинення діяння, яке має ознаки злочину, законодавчо визнається захистом від кримінального переслідування.

За Розділом 18 ФЗЗ та КК деяких штатів (Алабами, Флориди, Айови, Вашингтону) особа вважається **неосудною**, якщо під час вчинення діяння, яке містить, ознаки злочину, *вона через психічну хворобу або дефект розуму не усвідомлювали його природи та якості або протиправності*. Окрім зазначених обставин, деякі юрисдикції визнають особу неосудною, якщо вона діяла під впливом непереборної сили.

Водночас у деяких штатах, серед яких Монтана, Айдахо, Юта, **неосудність** узагалі не визнається підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності та покарання.

Під **інтоксикацією** розуміється певний розлад фізичного та психічного здоров'я особи внаслідок споживання нею алкоголю, наркотиків або інших подібних за своїми властивостями речовин. Вона може бути *добровільною та мимовільною*.

Вважається, що **добровільна інтоксикація не є підставою для звільнення особи від кримінального переслідування** за вчинений злочин, але такий стан може свідчити про наявність в особи під час вчинення нею злочинного діяння *mens rea* у формі необережності або необачності й, таким чином, слугувати **пом'якшуючою обставиною**.

Питання, щодо звільнення від кримінального переслідування, при вчиненні злочину у стані *мимовільної інтоксикації*, в майже не врегульовано.

* *Франція*

У французькому законодавстві на загальне позначення кримінально караних діянь використовується термін "**кримінальне правопорушення**", однак визначення цього терміна не наводиться. Загальне уявлення про кримінальне правопорушення можна отримати виходячи зі змісту окремих норм загальної частини КК Франції.

Так, згідно за ст. 111-1 КК Франції *кримінальні правопорушення* поділяються на **злочини, проступки та порушення**. У ст. 111-2 КК зазначається, що *злочини та проступки, а також покарання за них передбачаються лише законами, а відповідальність за порушення встановлюється в підзаконних нормативно-правових актах*. Відповідно до ст. 121-3 КК злочин характеризується лише умислом; проступок – умислом, а в передбачених законом випадках – і необережністю.

Найбільш поширеним підходом до розуміння злочину є *формальний – злочин визнається юридичною абстракцією і він наявний лише тоді, коли включений до КК, і за нього передбачено певне покарання*

■ **Злочини** – це найбільш тяжкі правопорушення, які характеризуються лише умисною виною.

■ Під **проступками** розуміються менш серйозні умисні або необережні діяння, за вчинення яких передбачаються менш суворі покарання.

■ **Порушеннями** визнаються малозначні діяння, за вчинення яких не може бути призначено позбавлення волі.

У кримінальному законодавстві Франції не закріплюється поняття ані вини, ані її форм. У теорії виокремлюють такі форми вини: *умисел, необережність або неумисну вину та презюмовану вину*.

Умисел характеризується тим, що особа усвідомлює протиправний характер свого діяння, бажає його вчинити й бажає настання його шкідливих наслідків. Умисел прийнято поділяти на *попередній, спеціальний та невизначений*.

Відповідно до ст. 132-72 КК Франції *попередній умисел* є наміром вчинити певний злочин або проступок, який сформувався до діяння. Він розглядується як обставини, яка *обтяжує відповідальність*. Під *спеціальним умислом* розуміється намір вчинити злочинне діяння з певною метою, яка безпосередньо передбачається в кримінально-правовій нормі. *Невизначений умисел* має місце тоді, коли особа бажала спричинити особі, державі, суспільству певну шкоду, але не замислювалася про те, яким буде максимальний розмір цієї шкоди.

Необережністю характеризуються лише проступки.

Неумисна вина наявна тоді, коли особа і усвідомлює своє діяння, бажає його вчинити, але не передбачає його наслідків.

Презюмована вина – це психологічна ознака, притаманна для більшості порушень. У цьому випадку об'єктивне вчинення заборонених діянь уже передбачає вину правопорушника. Особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності лише в тому випадку, якщо доведе, що вона діяла за обставин непереборної сили.

У французькому кримінальному законодавстві не використовується поняття суб'єкту злочину. Проте, виходячи з його положень, до кримінальної відповідальності можуть притягатися як *фізичні*, так і *юридичні особи*.

Загальними ознаками *фізичної особи*, яка може бути піддана кримінальному переслідуванню, вважаються *осудність* та *вік*.

У кримінальному законодавстві Франції поняття *неосудності* безпосередньо не визначається, а наводяться лише певні її критерії, наявність яких **виключає винність особи**. Згідно зі ст. 122-1 КК Франції не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка у момент вчинення діяння страждала на таке психічне або нервово-психічне захворювання, яке позбавило його можливості усвідомлювати характер своїх дій або контролювати їх. У цій нормі закріплено 2 такі критерії неосудності: юридичний (психологічний) – нездатність усвідомлювати свої діяння або керувати ними, та медичний – наявність психічного чи нервово-психічного захворювання.

На відміну від неосудності, *обмежена осудність* лише пом'якшує відповідальність особи. Виходячи зі ст. 122-1 КК Франції, розглядуваний стан характеризується тим, що в момент вчинення діяння, яке підпадає під ознаки кримінально-караного, особа страждала на такий психічний або нервово-психічний розлад здоров'я (медичний критерій), який знизив, чи обмежив її здатність усвідомлювати характер своїх дій або контролювати їх (психологічний критерій).

* *PRH*

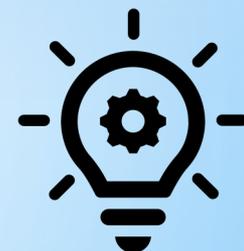
Кримінальний кодекс ФРН дотримується формального підходу до визначення злочину. Такий висновок впливає з § 11 Кримінального кодексу: "**Протиправне діяння** – лише таке, яке містить склад злочину, передбачений кримінальним законом", з § 12 цього Кодексу: "Протиправні дії можуть бути віднесені до **злочинів і кримінальних проступків**, якщо за їх вчинення передбачені відповідні покарання ", і з § 13 Кодексу:" Відповідальність за бездіяльність настає, якщо особа юридично було зобов'язане не допускати наслідки, передбачені кримінальним законом ".

Під злочином розуміється протиправне, винне, що містить ознаки відповідного складу, заборонене під загрозою покарання діяння

Німецькій доктриною розроблене поняття складу злочину. При цьому панівним є таке *розуміння складу, коли до складу відносять лише об'єктивні ознаки злочинного діяння. Суб'єктивний момент виноситься за межі складу і розглядається як самотійний елемент злочину.*

У кримінальному законодавстві ФРН передбачається поділ кримінально караних діянь на два види: злочини і проступки.

- **Злочинами** є діяння, які караються позбавленням волі на строк понад один рік.
- **Проступки** є діяння, які караються позбавленням волі на строк до одного року або штрафом. До таких діянь належать: порушення офіційних оголошень, заняття забороненою проституцією, погроза злочином, використання неправдивих свідочств про стан здоров'я тощо. За проступки здебільшого як альтернативне основному покаранню призначають штраф.

Облік обтяжуючих або пом'якшуючих обставин не має значення для віднесення діяння до тієї чи іншої категорії.

Як і за КК України, за КК ФРН, особа несе відповідальність за *дію або бездіяльність*.

 Відповідно до §15 КК ФРН караним є тільки *умисне діяння*, якщо законом чітко не передбачено покарання за *необережність*.

Відповідно до §19 *неосудним* є той, хто на момент скоєння злочину не досяг **14 років**. Вольова дія (бездіяльність) є основою злочину. Досягнення особою певного віку і його осудність – необхідні передумови кримінальної відповідальності. У КК Німеччини відсутність цих ознак суб'єкта злочину позначається одним і тим же терміном – "**неосудність**".

Завдяки пануючій в іноземному кримінальному праві презумпції, за якої більшість людей здатна усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, головну увагу приділено пошуку тих підстав, які **виключають або зменшують осудність**. Згідно з § 20 КК ФРН, без вини діє той, хто вчиняє діяння внаслідок *хворобливого психічного розладу, глибокого розладу свідомості, недоумства чи іншого тяжкого психічного відхилення й нездатний усвідомлювати протиправність діяння чи діяти з усвідомленням його протиправності*.

Якщо з однієї із зазначених у § 20 КК ФРН причин здатність особи усвідомлювати протиправність діяння чи діяти відповідно до цього була суттєво змінена під час учинення діяння, то покарання може бути **пом'якшено** (абз. 1 § 49).

